

Κειμενογλωσσολογία

4^ο μάθημα

Προφορικός και γραπτός λόγος

Οι διαφορές προφορικού και γραπτού λόγου οφείλονται **στις διαφορετικές συνθήκες παραγωγής τους:**

- Απροσχεδίαστο Vs Προσχεδιασμός
- Πλαισίωση vs Αποπλαισίωση
- Επαφικότητα Vs Μη επαφικότητα

Προφορικός και γραπτός λόγος

- Όμως
 - **Προφορικός διάλογος** [απροσχεδιάστο, πλαισίωση, επαφικότητα]
 - **Γραπτός μονόλογος** [προσχεδιασμός, αποπλαισίωση, μη επαφικότητα]
- Ορισμένες φορές τα χαρακτηριστικά αυτά συναντώνται **αναμεμειγμένα** κατά την προφορική ή γραπτή παραγωγή διαφόρων ειδών λόγου, πχ διάλεξη, επιστολή σε φίλο

Προφορικός και γραπτός λόγος :

Υβριδικά παραδείγματα

π.χ.1 **Διάλεξη:**

- Εκφέρεται προφορικά

αλλά

- Βασίζεται σε **προσχεδιασμένο** και **αποπλαισιωμένο** κείμενο.
- Η **επαφή** του ομιλητή με τους αποδέκτες είναι **περιορισμένη** και **έμμεση**.

π.χ.2 **Επιστολή σε φιλικό πρόσωπο**

- Εκφέρεται γραπτά

αλλά

- Μπορεί να **μην** είναι σε μεγάλο βαθμό **προσχεδιασμένη**.
- Προϋποθέτει αμοιβαία γνωστές παραδοχές, άρα είναι **έντονα πλαισιωμένη**.
- Περιέχει πολλές **φατικές/επαφικές εκφράσεις** (και που λες, να σου πω, άκου να δεις κτλ.).

Προφορικός και γραπτός λόγος

Επομένως, είναι προτιμότερο:

- Να προκρίνουμε μια **πολυδιάστατη** και όχι μια μονοδιάστατη προσέγγιση.
- Να αντιμετωπίζουμε τις δύο μορφές λόγου ως ακρότατα ενός συνεχούς, πάνω στο οποίο μπορεί να τοποθετήσει κανείς «**πιο μονολογικά**» ή «**πιο διαλογικά**» αλλά και «**πιο προφορικά**» ή «**πιο γραπτά**» είδη λόγου.

Προφορικός και γραπτός λόγος

Προφορικός μονόλογος:

Πολιτικοί λόγοι,
θρησκευτικά κηρύγματα,
διαλέξεις, απαντήσεις σε συνεντεύξεις κλπ.
→ Μονολογικές αφηγήσεις σε
συνεντεύξεις

Προφορικός διάλογος:

Καθημερινή συνομιλία,
δομημένη συνομιλία στην σχολική τάξη, στο
δικαστήριο, κατά την ιατρική επίσκεψη κλπ.
→ Συνομιλιακές αφηγήσεις

Γραπτός μονόλογος

Κείμενα λογοτεχνικά, ιστορικά, νομικά,
γραφειοκρατικά έγγραφα,
έντυπα δημοσιογραφικά άρθρα κλπ.
→ Μονολογικές αφηγήσεις σε
δημοσιογραφικά άρθρα

Γραπτός διάλογος:

Ανταλλαγή επιστολών με συμβατικό
ταχυδρομείο,
ανταλλαγή μηνυμάτων με ηλεκτρονικό
ταχυδρομείο ή μέσω συσκευών κινητών
τηλεφώνων,
ηλεκτρονική συνομιλία,
ηλεκτρονική δημοσίευση κειμένων και άρθρων
με δυνατότητα διαδραστικού σχολιασμού κλπ.
→ Γραπτές αφηγήσεις άμεσης
πρόσληψης

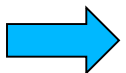
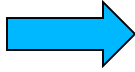
Γλωσσικό έλλειμμα: Τι πιστεύετε εσείς;

- Ορισμένα παιδιά **μιλούν και γράφουν πολύ λίγο** στη διάρκεια του μαθήματος ή με αποσπασματικές και ανολοκλήρωτες προτάσεις, χρησιμοποιώντας περιορισμένο λεξιλόγιο.
- Ορισμένοι δάσκαλοι αποδίδουν το φαινόμενο αυτό στο ότι τα παιδιά **δεν γνωρίζουν** επαρκώς **το σύστημα της γλώσσας τους**
- Στις Η.Π.Α. τη δεκαετία του '60 ερευνητές υποστήριξαν ότι τα παιδιά αυτά προέρχονται συνήθως από **κατώτερα κοινωνικά στρώματα** και παρουσιάζουν **πολιτισμική υστέρηση**.
- Οι ισχυρισμοί αυτοί έγιναν γνωστοί ως υπόθεση του **γλωσσικού ελλείμματος** (Deficit Theory) και βρήκαν έρεισμα στο έργο του άγγλου κοινωνιολόγου και θεωρητικού της εκπαίδευσης **Basil Bernstein**.

Θέσεις του Bernstein

Ο Bernstein επηρεασμένος από μία **κοινωνιολογική ερμηνεία** της θεωρίας του **γλωσσικού ντετερμινισμού**, υποστήριξε ότι:

- Ο τρόπος που χρησιμοποιούν τη γλώσσα άτομα που ανήκουν σε μια συγκεκριμένη κοινωνική δομή επηρεάζεται από τη δομή αυτή.
- Η γλώσσα με τη σειρά της αναπαράγει την κοινωνική δομή.

Κοινωνική δομή Γλώσσα
Γλώσσα Κοινωνική δομή

Ο Bernstein μελέτησε τη γλώσσα μαθητών από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και πρότεινε τη διάκριση ανάμεσα:

- στον **περιορισμένο κώδικα** < **παιδιά κατώτερων στρωμάτων**
- στον **διευρυμένο/επεξεργασμένο κώδικα** < **παιδιά ανώτερων στρωμάτων**

Η αιτιολόγηση της συσχέτισης δεν είναι επαρκής

Θέσεις του Bernstein: Περιορισμένος κώδικας

Περιορισμένος κώδικας (Restricted code):

- Χρήση σύντομων και συχνά **μισοτελειωμένων προτάσεων**, με **περιορισμένο λεξιλόγιο** οι οποίες συνδέονται συνήθως με **παρατάξη**.
- Ένας **μικρός αριθμός (παρατακτικών) συνδέσμων** χρησιμοποιείται συχνά και κατ' επανάληψη, όπως επίσης και **εκφράσεις που στοχεύουν στην εμπλοκή του ακροατή** (λ.χ. *ξέρεις τώρα, και που λες κλπ.*).
- Στηρίζεται σε **παραδοχές που εννοούνται και δεν λέγονται ρητά**, διότι ο ομιλητής ξέρει ότι ο ακροατής θα τα κατανοήσει λόγω **κοινών εμπειριών και γνώσεων**.

Ο **περιορισμένος κώδικας** χρησιμοποιείται κυρίως από τα **κατώτερα κοινωνικά στρώματα** (χωρίς να αποκλείεται η χρήση από ανώτερα κοινωνικά στρώματα)

Θέσεις του Bernstein: Επεξεργασμένος κώδικας

Διευρυμένος/ επεξεργασμένος κώδικας (Elaborated code):

- Χρήση προτάσεων με λεξιλογική ποικιλία, με τυπική γραμματική σειρά και σύνταξη, οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με σύνθετα συνδετικά στοιχεία τόσο παράταξης όσο και υπόταξης.
- Είναι ιδιαίτερα σαφής και αναλυτικός και στηρίζεται στην παραδοχή ότι ο ακροατής *δεν έχει πρότερη γνώση του θέματος για το οποίο γίνεται λόγος.*

Ο επεξεργασμένος κώδικας χρησιμοποιείται κυρίως από τα **ανώτερα κοινωνικά στρώματα**

Παραδείγματα περιορισμένου και επεξεργασμένου κώδικα

Δίνονται σε παιδιά **πέντε εικόνες στη σειρά** που συνθέτουν μια ιστορία και τους ζητείται να την διηγηθούν:

Τυποποιημένη απάντηση από παιδιά **περιορισμένου** κώδικα

Παίζουν ποδόσφαιρο και σουτάρει και η μπάλα ξεφεύγει και σπάει ένα τζάμι και όλοι κοιτάζουν, μετά αυτός βγαίνει και τους μαλώνει γιατί το έσπασαν

Τυποποιημένη απάντηση από παιδιά **επεξεργασμένου** κώδικα

Τρία αγόρια παίζουν ποδόσφαιρο και το ένα σουτάρει την μπάλα και η μπάλα ξεφεύγει και σπάει ένα τζάμι και τα αγόρια κοιτάζουν, ένας άντρας βγαίνει και τα μαλώνει γιατί έσπασαν το τζάμι

(Φραγκουδάκη 1985: 146)

Ερωτήματα

- Περιορισμένος και επεξεργασμένος κώδικας:
- Έλλειμμα και πλήρης κατοχή του γλωσσικού συστήματος;
ή
- Διαφορετική χρήση της γλώσσας;

Οι κώδικες του Bernstein και η σχέση τους με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο

- Στον γραπτό λόγο (/μονόλογο) πρέπει να διατυπώσουμε τα νοήματά μας κατά τρόπο σαφή και όχι υπονοούμενο διότι δεν θα έχουμε άλλη ευκαιρία να διορθώσουμε το γραπτό μας εάν ο παραλήπτης δεν καταλαβαίνει την διατύπωσή μας.
- Η εξοικείωσή μας με την γραφή παράγει **επεξεργασμένους κώδικες** προσανατολισμένους στη ρητή έκφραση νοημάτων ανεξαρτήτως περιβάλλοντος.

Οι κώδικες του Bernstein και η σχέση τους με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο

- Ο περιορισμένος κώδικας έχει εμφανώς προφορική προέλευση και λειτουργεί συμφραστικά, κοντά στην ανθρώπινη ζωή.
- Ο επεξεργασμένος κώδικας διαμορφώνεται με την αναγκαία βοήθεια της γραφής και της τυπογραφίας.
- Ο περιορισμένος και επεξεργασμένος κώδικας του Bernstein θα μπορούσαν να μετονομασθούν αντίστοιχα *προφορικοπαγής* και *κειμενοπαγής* κώδικας.
- Η προφορικότητα παραπέμπει τη **σημασία** κυρίως στο **πλαίσιο των συμφραζομένων**, ενώ η γραφή εστιάζει τη **σημασία** στην ίδια τη **γλώσσα του κειμένου**.

Διευκρινιστική ερώτηση

- Ακόμη και αν φωτίζεται η **θεωρία των κωδίκων** από τη **διάκριση προφορικός / γραπτός λόγος**,
- πώς αιτιολογείται η σχέση του **περιορισμένου κώδικα με τα κατώτερα στρώματα** και του **επεξεργασμένου κώδικα με τα ανώτερα στρώματα**;
- Αναζητούμε την απάντηση στα **κοινωνικά δίκτυα**

Ορισμός κοινωνικού δικτύου

Βασικό χαρακτηριστικό της έννοιας του δικτύου είναι η *εγωκεντρικότητά* του

- Το *εγώ* ενός ατόμου λαμβάνεται ως **κέντρο** του δικτύου
- Διερευνούμε τις **σχέσεις του εγώ με άλλα άτομα**

→ δύο πτυχές ενός κοινωνικού δικτύου είναι ιδιαίτερα σημαντικές:
η *πυκνότητα* (density)
η *πολυνηματότητα* (multiplexity)

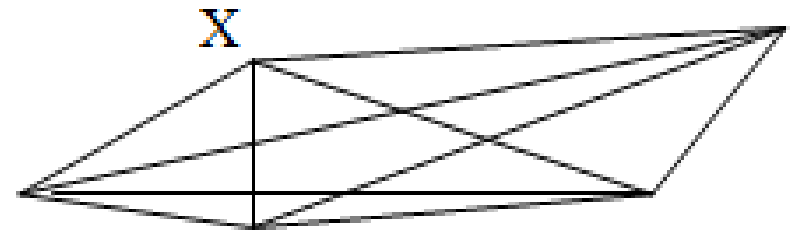
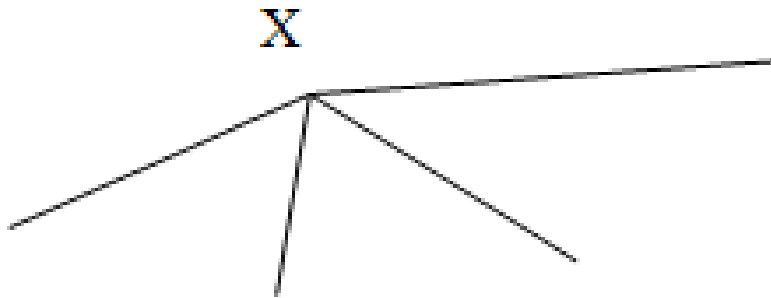
Ένα δίκτυο είναι περισσότερο ή λιγότερο **πυκνό**:

ανάλογα με τον αριθμό των γνωστών του *Εγώ* που σχετίζονται και μεταξύ τους

Ορισμός κοινωνικού δικτύου: Πυκνότητα και Πολυνηματότητα

το *Εγώ* που συμβολίζεται με X συσχετίζεται με άλλα τέσσερα άτομα

- Στο δεξιό σχήμα τα άτομα αυτά γνωρίζονται και μεταξύ τους → **πυκνό δίκτυο**
- Στο αριστερό σχήμα η μόνη σχέση που έχουν είναι μέσω του X → **ανοιχτό δίκτυο**
- Αν ο X του δεξιού σχήματος (**πυκνό δίκτυο**) βρισκόταν σ' ένα πάρτι με τους τέσσερις γνωστούς του δεν θα χρειαζόταν να τους αλληλοσυστήσσει, σε αντίθεση με τον X του αριστερού σχήματος (**ανοιχτό δίκτυο**)

- Εάν ένα άτομο συνδέεται προς το *Εγώ* με μία μόνο ιδιότητα, π.χ. του γείτονα, τότε ο δεσμός είναι **μονονήματος**
- Αν ο δεσμός αφορά περισσότερες ιδιότητες, π.χ. του γείτονα, του φίλου, του συνεργάτη, τότε ο δεσμός είναι **πολυνήματος**

Περιορισμένος κώδικας και Προφορικός λόγος

Ο περιορισμένος κώδικας:

- Προσιδιάζει στις **στρατηγικές του προφορικού λόγου**.
- Χαρακτηρίζεται από σχετική **ασάφεια** και **αυξημένο αριθμό προϋποθέσεων** για τη γνώση που ο πομπός μοιράζεται με το δέκτη του.
- Η σημασία εντοπίζεται κυρίως στα **εξωγλωσσικά συμφραζόμενα** και όχι στο κείμενο.
- Χρησιμοποιείται (και μεταφέρεται) κυρίως **σε κατώτερα και υποβαθμισμένα κοινωνικά στρώματα με πυκνή και πολυνήματη δομή**:
οι περισσότεροι γνωρίζονται μεταξύ τους και δεν έχουν συχνές επαφές με αγνώστους (γκετοποίηση), και κατά συνέπεια η καθημερινή συναναστροφή τους στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό σε κοινές παραδοχές.

→ Στο πλαίσιο της δομής αυτής αναπτύσσεται η ΤΑΥΟΤΗΤΑ του ΕΜΕΙΣ

→ Τα παιδιά μαθαίνουν να μιλούν με προϋποθέσεις

Επεξεργασμένος κώδικας και Γραπτός λόγος

Ο επεξεργασμένος κώδικας:

- Προσιδιάζει στις **στρατηγικές του γραπτού λόγου**.
- Χαρακτηρίζεται από **σαφήνεια** και **περιορισμένο αριθμό προϋποθέσεων** για τη γνώση του αναγνώστη.
- Η σημασία εντοπίζεται κυρίως στο **κείμενο** και όχι **στα εξωγλωσσικά συμφραζόμενα**.
- Χρησιμοποιείται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα **με ανοιχτά δίκτυα**.

→ Στο πλαίσιο της δομής αυτής αναπτύσσεται η **ΤΑΥΟΤΗΤΑ** του *ΕΓΩ*

→ Τα παιδιά μαθαίνουν να μιλούν αναλυτικά

Ανακεφαλαιώνοντας

Συνοπτικά, στο παρόν μάθημα:

- ✓ Διαπιστώσαμε πως ο **λόγος είναι πολυδιάστατος** με τις 2 μορφές του (προφορικός και γραπτός) πολλές φορές να αναμειγνύονται.
- ✓ Αναλύσαμε τη θεωρία του **Γλωσσικού Ελλείμματος**.
- ✓ Εξετάσαμε τους **κώδικες του Bernstein** και τη σχέση τους με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο.
- ✓ Ερμηνεύσαμε τη θεωρία των κωδίκων υπό το πρίσμα των **κοινωνικών δικτύων**.